ARK Reflections IAS

తేదీ: 25-09-2025

1. వివిధ అంతర్గత సంఘర్షణలలో చిక్కుకున్న భారత పాలకులు, బ్రిటిష్ వారు విభజించి పాలించే కుట్రలలో సులభంగా పాలుపంచుకున్నారు, ఇది చివరికి భారతదేశంపై బ్రిటిష్ ఆధిపత్యానికి దారితీసింది. వివరించండి.

పరిచయం: భారతదేశంపై తమ ఆధిపత్యాన్ని స్థాపించడంలో, కొనసాగించడంలో బ్రిటిష్ వారి "విభజించు మరియు పాలించు" వ్యూహం కీలకమైన అంశం. ఈ వ్యూహం భారతీయ పాలకుల మధ్య అంతర్గత సంఘర్షణలను ఉపయోగించుకుంది, బ్రిటిష్ అధికారాన్ని ఏకీకృతం చేయడానికి ప్రాంతీయ, మత మరియు సామాజిక విభజనలను ఉపయోగించుకుంది.

విభజించు పాలించు వ్యూహం యొక్క పరిణామం (1744-63):

1. 1748లో కర్ణాటక మరియు హైదరాబాద్‌లలో డూప్లే ప్రతిభకు పూర్తి అవకాశం కల్పించే పరిస్థితి తలెత్తినప్పుడు, విభజించు పాలించు విధానాన్ని మొదట ఫ్రెంచ్ గవర్నర్ జనరల్ డూప్లే అమలు చేశాడు.
2. ఈ సమయంలో, ఆంగ్లేయులు కొన్ని ముఖ్యమైన మరియు విలువైన పాఠాలను నేర్చుకున్నారు, ఉదాహరణకు దేశంలో జాతీయవాదం లేనప్పుడు, భారత పాలకుల పరస్పర తగాదాలను సద్వినియోగం చేసుకోవడం ద్వారా వారు రాజకీయ పథకాలను ముందుకు తీసుకెళ్లవచ్చు.

బెంగాల్ సింహాసనాన్ని అధిష్టించే పోటీ మరియు క్లైవ్ వ్యూహం (1756-65):

1. 1750లలో, నవాబు సింహాసనం కోసం వివిధ పోటీదారుల మధ్య పోటీ ఏర్పడింది, క్లైవ్ వారిలో ఒకరితో కలిసి పనిచేయడానికి మంచి అవకాశాన్ని ఇచ్చాడు, తద్వారా కంపెనీకి వివిధ వాణిజ్య సడలింపుల షరతులను నెరవేర్చగల ఒక తోలుబొమ్మ నవాబును పొందగలిగాడు.
2. క్లైవ్ కుట్ర మరియు ప్లాసీ యుద్ధం: ఈ నవాబులను నియంత్రించే ప్రయత్నంలో క్లైవ్ ప్లాసీ యుద్ధంలో మీర్ జాఫర్ మద్దతును పొందాడు, భారతదేశంలో బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యాన్ని స్థాపించడం ద్వారా భారతీయుల మధ్య అంతర్గత తగాదాల ప్రయోజనాలను మరోసారి పొందాడు.
3. యుద్ధం తరువాత బలహీనమైన మొఘల్ చక్రవర్తి మరియు అవధ్ నవాబు తప్ప బెంగాల్ నవాబుకు ఎవరూ సహాయం చేయలేదు, దీని ఫలితంగా 1764 లో బక్సర్ వద్ద ఈ భారతీయ శక్తులు అవమానకరమైన ఓటమిని చవిచూశాయి.
4. మూడవ పానిపట్టు యుద్ధంలో మరాఠాలు ముగ్గురు భారతీయ మిత్రదేశాల మద్దతుతో దండయాత్రకు వచ్చిన ఆఫ్ఘన్ సైన్యం (అహ్మద్ షా దుర్రానీ) చేతిలో ఓడిపోయారు. ఇది భారత శక్తుల మధ్య నమ్మకం లేకపోవడాన్ని ప్రదర్శించింది, ఆంగ్లేయులకు మార్గం సుగమం చేసింది.

వారెన్ హేస్టింగ్ మరియు కార్న్‌వాలిస్ (1772-93) యొక్క దక్షిణాది మరియు విధానాలలోని సమస్యలు:

1. 1766లో హైదరాబాద్ నిజాం మైసూర్‌కు చెందిన హైదర్ అలీపై దాడి చేసినప్పుడు ఆంగ్లేయులు తెలివిగా హైదరాబాద్ నిజాం పక్షాన నిలిచారు.

2. తరువాత, 1775లో, మరాఠాలలో అధికారం కోసం తీవ్రమైన పోరాటం జరుగుతున్నప్పుడు, బొంబాయిలోని బ్రిటిష్ అధికారులు రఘునాథ్ రావు తరపున జోక్యం చేసుకోవాలని నిర్ణయించుకున్నారు.
3. 1782లో మరాఠాలు బ్రిటిష్ వారితో సల్బాయి ఒప్పందంపై సంతకం చేశారు, దీని వలన వారు మైసూర్‌పై ఒత్తిడి తీసుకురావడానికి వీలు కల్పించింది, ఎందుకంటే మరాఠాలు హైదర్ అలీ నుండి తమ భూభాగాలను తిరిగి పొందడంలో వారికి సహాయం చేస్తామని హామీ ఇచ్చారు.
4. 1780లో, హైదరాబాద్ నిజాం మరోసారి బ్రిటీష్ వారితో కలిసి వెళ్లి బ్రిటిష్ వ్యతిరేక కూటమి నుండి వైదొలిగి, మైసూర్ రాజును ఎదుర్కోవడంలో వారెన్ హేస్టింగ్స్‌కు సహాయం చేశాడు.

మరాఠా మరియు అవకాశవాద లార్డ్ వెల్లెస్లీ మధ్య వివాదం (1798-1805):

1. **మైసూర్ మరియు మరాఠాల పతనం:**1797 నాటికి రెండు బలమైన భారతీయ శక్తులు ఇతర భారతీయ రాష్ట్రాలతో వారి సంఘర్షణల కారణంగా క్షీణించాయి.
2. **తన రాజకీయ లక్ష్యాలను సాధించడానికి వెల్లెస్లీ మూడు పద్ధతులపై ఆధారపడ్డాడు:** అనుబంధ పొత్తుల వ్యవస్థ, పూర్తి యుద్ధం మరియు గతంలో అధీనంలో ఉన్న పాలకుల అధికారం.
3. ఒత్తిడిలో, ఇతర భారతీయ శక్తులను నాశనం చేయాలనే లక్ష్యంతో హైదరాబాద్ నిజాం 1798 మరియు 1800 లలో లార్డ్ వెల్లెస్లీతో అనుబంధ ఒప్పందాలపై సంతకం చేయడానికి బ్రిటిష్ వారి ఉచ్చులో పడ్డాడు, నిజాం సహాయంతో బ్రిటిష్ వారు టిప్పు సుల్తాన్‌పై దాడి చేసి చివరకు ఓడించారు.
4. **ఒకరిపై ఒకరు ఆడుకోవడం:** వెల్లెస్లీ పదే పదే పేష్వాకు అనుబంధ కూటమిని ప్రతిపాదించాడు, కానీ వారు నిరాకరించారు, కానీ 1902 అక్టోబర్ 25న, హోల్కర్ పేష్వా మరియు సింధియాల సంయుక్త సైన్యాలను ఓడించినప్పుడు, పేష్వా ఆంగ్లేయుల చేతుల్లోకి దూసుకెళ్లాడు. ఈ అవకాశాన్ని ఉపయోగించుకుని కంపెనీ మరాఠాలను ఒక్కొక్కటిగా జయించి, చివరికి 1818లో చివరి మరాఠా శక్తిని జయించింది.

ముగింపు

భారతదేశంపై తమ ఆధిపత్యాన్ని స్థాపించడంలో మరియు కొనసాగించడంలో బ్రిటిష్ వారి విభజించు మరియు పాలించు వ్యూహం చాలా ప్రభావవంతంగా ఉంది. అంతర్గత సంఘర్షణలు, ప్రాంతీయ పోటీలు, మత మరియు సామాజిక విభజనలు మరియు ఆర్థిక ఆధారపడటాలను ఉపయోగించుకోవడం ద్వారా, బ్రిటిష్ వారు విస్తారమైన మరియు వైవిధ్యభరితమైన దేశాన్ని నియంత్రించి ఆధిపత్యం చెలాయించారు. ఈ వ్యూహం భారతదేశాన్ని మొదట జయించటానికి దోహదపడటమే కాకుండా, బ్రిటిష్ వలస పాలన దీర్ఘకాలం కొనసాగడానికి కూడా దోహదపడింది, ఇది ఏకీకృత మరియు సమన్వయంతో కూడిన ప్రతిఘటన ఉద్యమం ఆవిర్భావాన్ని నిరోధించింది. ఈ విధానాల వారసత్వం స్వాతంత్ర్యం తర్వాత కూడా భారతీయ సమాజాన్ని ప్రభావితం చేస్తూనే ఉంది, ఇది భారతదేశ రాజకీయ మరియు సామాజిక నిర్మాణంపై వలస పాలన యొక్క తీవ్ర ప్రభావాన్ని వివరించండి.

2. బ్రిటిష్ కాలంలో భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ ప్రధానంగా బ్రిటిష్ వారి వలస ప్రయోజనాల ద్వారా రూపొందించబడింది. వివరించండి.

బ్రిటిష్ కాలంలో భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ ప్రాథమికంగా బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యం యొక్క వలస ప్రయోజనాల ద్వారా రూపొందించబడింది. బ్రిటిష్ వారు అమలు చేసిన ఆర్థిక విధానాలు, పద్ధతులు బ్రిటిష్ ఆర్థిక వ్యవస్థ అవసరాలను తీర్చడానికి రూపొందించబడ్డాయి, తరచుగా భారతదేశ ఆర్థిక అభివృద్ధిని దెబ్బతీశాయి.

1. పారిశ్రామికీకరణ లేకపోవడం మరియు చేతిపనుల క్షీణత

- **స్వదేశీ పరిశ్రమల నాశనం:** బ్రిటిష్ పాలనకు ముందు, భారతదేశం అభివృద్ధి చెందుతున్న వస్త్ర పరిశ్రమకు, ముఖ్యంగా చేనేత రంగానికి ప్రసిద్ధి చెందింది. బ్రిటిష్ వారు తమ సొంత వస్త్ర పరిశ్రమను రక్షించుకోవడానికి భారతీయ వస్త్రాలపై అధిక సుంకాలను విధించారు, ఇది భారతీయ తయారీ క్షీణతకు దారితీసింది.
- **బ్రిటిష్ వస్తువుల దిగుమతి:** బ్రిటిష్ వారు బ్రిటన్ నుండి వచ్చిన చౌకైన, యంత్రాలతో తయారు చేసిన వస్త్రాలతో భారత మార్కెట్‌ను ముంచెత్తారు, ఇది స్థానిక చేతివృత్తుల పరిశ్రమలను దెబ్బతీసి నాశనం చేసింది. దీని ఫలితంగా భారతీయ చేతివృత్తులవారు, చేతివృత్తులవారిలో భారీ నిరుద్యోగం ఏర్పడింది.

2. భూ ఆదాయ వ్యవస్థలు మరియు వ్యవసాయ బాధలు

- **శాశ్వత పరిష్కారం:**1793లో బెంగాల్‌లో ప్రవేశపెట్టబడిన ఈ వ్యవస్థ భూమి ఆదాయాన్ని స్థిరీకరించి, రైతుల నుండి పన్నులు వసూలు చేయడానికి బాధ్యత వహించే జమీందార్ల తరగతిని సృష్టించింది. జమీందార్లు తరచుగా రైతులను దోపిడీ చేయడం వలన విస్తృతమైన వ్యవసాయ సంక్షోభం ఏర్పడింది.
- **రైత్వారీ మరియు మహల్వారీ వ్యవస్థలు:**భారతదేశంలోని ఇతర ప్రాంతాలలో, ఈ వ్యవస్థలు పన్ను చెల్లింపు బాధ్యతను నేరుగా సాగుదారులపైనే ఉంచాయి. అధిక ఆదాయ డిమాండ్లు రైతులలో అప్పులు మరియు భూమిని వదులుకోవడానికి దారితీశాయి.

3. వ్యవసాయం వాణిజ్యీకరణ

- **వాణిజ్య పంటల సాగు:** బ్రిటిష్ పరిశ్రమల డిమాండ్లను తీర్చడానికి బ్రిటిష్ వారు నీలిమందు, పత్తి, జనపనార, టీ మరియు నల్లమందు వంటి వాణిజ్య పంటల సాగును ప్రోత్సహించారు. జీవనాధార వ్యవసాయం నుండి వాణిజ్య పంటలకు ఈ మార్పు ఆహార పంటల సాగు విస్తీర్ణం తగ్గించి, ఆహార అభద్రతకు దోహదపడింది.
- **తోటల ఆర్థిక వ్యవస్థ:** పెద్ద భూములను టీ, కాఫీ మరియు రబ్బరు తోటలుగా మార్చారు, వీటిని యూరోపియన్లు సొంతం చేసుకున్నారు, కఠినమైన పరిస్థితుల్లో భారతీయ కార్మికులు పనిచేశారు.

4. వలసరాజ్యాల ప్రయోజనం కోసం మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధి

- **రైల్వేలు మరియు రోడ్లు:** బ్రిటిష్ వారు రైలు, రోడ్ల విస్తృతమైన మార్గాలనును నిర్మించినప్పటికీ, వీటిని ప్రధానంగా బ్రిటన్‌కు ఎగుమతి చేయడానికి లోతట్టు ప్రాంతాల నుండి ఓడరేవులకు ముడి పదార్థాల రవాణాను సులభతరం చేయడానికి రూపొందించారు. అవి బ్రిటిష్ తయారీ వస్తువులను భారత మార్కెట్‌లోకి దిగుమతి చేసుకోవడానికి కూడా వీలు కల్పించాయి.
- **పోర్టులు మరియు షిప్పింగ్:** భారతదేశం మరియు బ్రిటన్ మధ్య వాణిజ్యాన్ని పెంపొందించడం, బ్రిటిష్ కర్మాగారాలకు ముడి పదార్థాల స్థిరమైన ప్రవాహాన్ని నిర్ధారించడం లక్ష్యంగా ఓడరేవులు మరియు షిప్పింగ్ లైన్ల అభివృద్ధి జరిగింది.

5. సంపద హరించడం

- **ఆర్థిక పారుదల సిద్ధాంతం:** దాదాభాయ్ నౌరోజీ వంటి భారత జాతీయవాదులు భారతదేశం నుండి బ్రిటన్‌కు "సంపద తరలింపు"ని ఎత్తి చూపారు. భారతదేశంలో వచ్చే లాభాలను బ్రిటన్‌కు తిరిగి తరలించారు, దీని వలన భారతదేశం తన మూలధనాన్ని కోల్పోయింది మరియు స్థానిక అభివృద్ధిలో పెట్టుబడి లేకపోయింది.
- **ప్రతికూల వాణిజ్య సమతుల్యత:** భారతదేశం ముడి పదార్థాల ఎగుమతులు, పూర్తయిన వస్తువుల దిగుమతులు ప్రతికూలమైన వాణిజ్య సమతుల్యతను సృష్టించాయి, ఇది భారత వనరులను మరింతగా తగ్గించింది.

6. సహజ వనరుల దోపిడీ

- **ఖనిజ సంగ్రహణ:** బ్రిటిష్ వారు తమ పారిశ్రామిక విప్లవానికి ఇంధనంగా బొగ్గు, ఇనుప ఖనిజం, ఇతర ఖనిజాలతో సహా భారతదేశంలోని సుసంపన్నమైన ఖనిజ వనరులను దోపిడీ చేశారు. ఈ వనరుల నుండి వచ్చే లాభాలు ప్రధానంగా బ్రిటిష్ కంపెనీలకు ప్రయోజనం చేకూర్చాయి.
- **అటవీ విధానాలు:** బ్రిటిష్ వారు స్థానిక సమాజాల అవసరాలను తరచుగా పట్టించుకోకుండా, ఓడల నిర్మాణం మరియు రైల్వే స్లీపర్‌ల కోసం కలపను వాణిజ్యపరంగా దోపిడీ చేయడానికి ప్రాధాన్యతనిచ్చే అటవీ విధానాలను అమలు చేశారు.

7. శ్రమ దోపిడీ

- **ఒప్పంద కార్మిక వ్యవస్థ:** కరేబియన్, ఫిజి, మారిషస్ వంటి బ్రిటిష్ కాలనీలకు తోటలలో పని చేయడానికి చాలా మంది భారతీయులను ఒప్పంద కార్మికులుగా పంపారు. ఈ వ్యవస్థ దోపిడీకి గురిచేసేది, తరచుగా కఠినమైన పని పరిస్థితులు మరియు పేలవమైన జీవన ప్రమాణాలను కలిగి ఉండేది.
- **తక్కువ వేతనాలు మరియు పేలవమైన పని పరిస్థితులు:** భారతదేశంలో, కర్మాగారాలు, గనులు మరియు తోటలలోని కార్మికులు తక్కువ వేతనాలు మరియు పేలవమైన పని పరిస్థితులను ఎదుర్కొన్నారు, వారి సంక్షేమం పట్ల కనీస శ్రద్ధ చూపలేదు.

8. పారిశ్రామికీకరణ లేకపోవడం

- **కుంగిపోయిన పారిశ్రామిక వృద్ధి:** బ్రిటిష్ వలస విధానం భారతీయ పరిశ్రమల వృద్ధిని నిరుత్సాహపరిచింది. జనపనార మరియు టీ వంటి కొన్ని పరిశ్రమలు అభివృద్ధి చెందినప్పటికీ, అవి ఎక్కువగా బ్రిటిష్ ప్రయోజనాలచే నియంత్రించబడ్డాయి, ఎగుమతి మార్కెట్లకు ఉపయోగపడ్డాయి.
- **వ్యవసాయంపై ఆధారపడటం:** పారిశ్రామిక అభివృద్ధి లేకపోవడం వల్ల భారతదేశం ప్రధానంగా వ్యవసాయాధారిత ఆర్థిక వ్యవస్థగానే మిగిలిపోయింది, దీనివల్ల వ్యవసాయ సంక్షోభాలు, కరువులు సంభవించే అవకాశం ఉంది.

ముగింపు

బ్రిటిష్ కాలంలో భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ బ్రిటన్‌కు ఆర్థిక ప్రయోజనం చేకూర్చే లక్ష్యంతో వలసవాద ప్రయోజనాలచే ఎక్కువగా రూపొందించబడింది. వనరులను వెలికితీసేందుకు, శ్రమను దోపిడీ చేయడానికి మరియు బ్రిటిష్ వస్తువులకు మార్కెట్‌ను సృష్టించడానికి విధానాలు రూపొందించబడ్డాయి. ఇది పారిశ్రామికీకరణను తగ్గించడం, వ్యవసాయ సంక్షోభం మరియు భారతదేశం నుండి బ్రిటన్‌కు సంపద తరలిపోవడానికి దారితీసింది. దీర్ఘకాలిక పరిణామాలలో విస్తృతమైన పేదరికం, ఆర్థిక అభివృద్ధి లేకపోవడం మరియు భారత జనాభా అవసరాలను తీర్చే మౌలిక సదుపాయాల కొరత ఉన్నాయి. ఈ వలసవాద విధానాల వారసత్వం స్వాతంత్ర్యం తర్వాత కూడా భారతదేశంపై ప్రభావం చూపుతూనే ఉంది, వలసరాజ్యాల అనంతర కాలంలో ఆర్థిక వ్యవస్థను పునర్నిర్మించడానికి మరియు అభివృద్ధి చేయడానికి గణనీయమైన ప్రయత్నాలు అవసరమయ్యాయి.